

МУЛТИМЕДИЙНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ЛИТЕРАТУРА (ПОЕТИЧЕСКИ ТЕКСТ)

Румяна Божкова,

104 ОУ „Захари Стоянов”, София

Рецензент: доц. д-р Станка Вълкова

В последните години мултимедийните приложения в обучението, в т.ч. и в обучението по литература, придобиват огромно значение по отношение на използването на интерактивни средства в образователния процес и повишаването на неговата ефективност.

Все по-често понятието *мултимедия* се разглежда във връзка с понятието *грамотност*. В доклада „За понятието „мултимедийна грамотност”, изнесен на Петата есенна научна конференция на ФНПП, Юри Тодоров подчертава необходимостта да се разбира грамотността извън рамките на четенето и писането и използването на азбучния код. Авторът разглежда мултимедията като перспективност за използване на голямо многообразие от грамотностни действия в широк социокултурен спектър и уточнява, че в „сферата на образованието такава грамотност означава да се направи трансформация при разбирането, създаването и използването на текста, преобразование, което се отразява върху целите на обучението и ролята на учителите и учениците въобще”. И накрая заключава, че „мултимедийната педагогика дава възможност на учениците да разширяват възможностите си за изразяване на своя интелект, въображение, на лингвистичните и артистичните способности” [2].

През учебната 2009/2010 година бе проведена експериментална работа с *цел да се установи ефективността на мултимедийните приложения за усъвършенстване на уменията на четвъртокласниците в общуването им с поетически текст*. Изследването обхваща ученици от 4. клас в 104 ОУ „Захари Стоянов” – София. Общият им брой е 52. Разделени са в две групи – експериментална и контролна, по 26 ученици във всяка. В контролната група образователно-възпитателният процес е реализиран по традиционната

методика на литературно обучение. В експерименталната група учениците са обучавани чрез използване на мултимедийните технологии за усъвършенстване на уменията им за възприемане на поетически текст.

Издигнатата *хипотеза* гласи, че *ако в процеса на възприемане на поетически текст от учениците в 4. клас се използват мултимедийните технологии, очакваме да се усъвършенстват техните умения за работа с такъв вид художествен текст.*

Текстовете, включени в експерименталната работа, са 9 на брой и при подбора им са използвани следните критерии:

- ✓ поетически текстове, съобразени с възрастовите особености на учениците и включени в читанката, по която се обучават;
- ✓ принадлежност към определени автори, които са познати на учениците от предходните класове;
- ✓ тематично разнообразие;
- ✓ поетически текстове, които принадлежат към различни жанрове;
- ✓ художествени текстове, подходящи за мултимедийно обучение.

В този смисъл беше необходимо да се потърсят текстове, които са: стихотворение с елемент на сюжетност, лирическо (пейзажно), стихотворение с определена тематика (за родината, из живота на детето), стихотворение песен, текст народна песен, стихотворен текст басня.

Избраните текстове по реда на тяхното изучаване са следните:

1. „Майката и врабчето” – Леда Милева
2. „Първи сняг” – Елисавета Багряна
3. „Зимна песен” – Кирил Назъров
4. „Отечество любезно, как хубаво си ти!” – Иван Вазов
5. „Молитва” – Иван Вазов
6. „Я кажи ми” – Ран Босилек
7. „Стоян и агънце” – народна песен
8. „Мурджо и Таралежко” – Димитър Подвързачов
9. „Да мога” – Веселин Ханчев

Целта на иновационния процес на обучение е да измери доколко ученикът е развил своите умения в общуването си с художествената творба и при експериментирането какво е постигнато. Проследяването на заложените в ДООИ очаквани резултати от обучението по литература в 4. клас насочи вниманието ни към усъвършенстване на следните умения, избрани като критерии за оценяване на уменията за общуване с поетически текст.

1. Умение да изразят словесно представи, получени въз основа на художествения текст.
2. Умение да изразят представи, получени въз основа на художествения текст, чрез средствата на изобразителното изкуство.
3. Умение да възприемат лирическия герой и да се ориентират в неговите чувства и състояния.
4. Умение да откриват изразните средства в художествената творба.
5. Умение за изразяване на емоционално-оценъчно отношение към образа на лирическия герой и поетическия текст.
6. Умение за рецитация на поетически текст.

Етапи на иновационното обучение

<i>Иновационен процес</i>	<i>Използвани ресурси</i>	<i>Реализация</i>	<i>Технологично осигуряване</i>
Планиране на темите (поетически текстове, подбрани по определени критерии)	Учебна програма Учебен план Учебник (Читанка – 4. клас)	Годишно тематично разпределение на учителя	Книга за учителя по български език и литература за 4. клас Учебник Тестови задачи по български език и литература за 4. клас
Планиране на подходящи мултимедийни приложения	Компютърна презентация Слайд шоу Графични изображения, фотографии Звук (музика, говор) Анимация, текст, видео	Разработване на учебни материали – съставени на основата на съвременните теории за преподаване и учене	Компютър Приложения от пакета Microsoft Office – Word, PowerPoint, Picture Manager, Paint; ProShow Producer
Стратегия – педагогически решения за повишаване ефективността на преподаването и ученето	Кога (в какъв момент), как (какъв мултимедиен продукт), колко (честота) и защо (какво постигам, развивам) при използването на иновацията в техниката	Представяне на мултимедиен продукт, подчинен на съдържанието на темата Читателски лист за непосредствени впечатления и наблюдения над текста	Компютър, мултимедиен проектор, тонколони, носители на информация

Реализация на заложените дейности в предварителния план	План (Педагогическа технология на урок по литература в 4. клас) Мултимедиен продукт, изготвен по темата	По стъпки (компоненти) в урока: – дейности на учителя – дейности на ученика Комбиниране на различни медии в обучението, използвани Съвместимо с традиционните средства на обучение	Учебник (Читанка за 4. клас) Компютър, мултимедиен проектор, тонколони, носители на информация Читателски лист за непосредствени впечатления и наблюдения над текста (за всеки ученик)
Продължаващи дейности – обратна връзка	Проучване ефективността на използването на мултимедийния продукт – творчески задачи	Анализиране изпълнението на задачата, оценка самооценка Анализиране на обобщените резултати	Компютър Приложения от пакета Microsoft Office – Word, PowerPoint, Инструменти за диагностика

Забележка: За прилагането на иновационния модел на обучение вж. <http://www.bg/ispisanie/broi19>

Диагностициране се осъществи и през трите етапа на изследването: констатиращ, обучаващ (формиращ) и контролен.

1. Констатиращ

- Чрез нестандартизиран критериален тест, изготвен върху подбрани за целта поетически текстове, поместени в читанката за 3. клас на изд. „Булвест 2000” с авторски колектив Т. Борисова, Е. Котова, К. Никова и Н. Димитрова. За целта се използват осем художествени текста, които са в мерена реч, но се различават по своята структура и форма (поема, лирическо стихотворение, басня, текст песен, фолклорна песен, стихотворение за родината, стихотворение из живота на детето) и са изучавани в 3. клас;
- Чрез наблюдение на рецитация с описване на резултатите в протокол.

2. Обучаващ (формиращ)

- Чрез набор от инструменти за диагностициране на междинни резултати в експерименталната група.
 - Тестове;
 - Съчинения;
 - Електронни продукти, създадени от ученици;

- Рисунки за диафилм;
- Читателски лист за непосредствени впечатления и наблюдения;
- Рецитация с протокол от наблюдения в урочните единици.

3. Контролен

- Чрез нестандартизиран критериален тест, изготвен върху подбрани за целта поетически текстове, поместени в читанката за 4. клас на изд. „Булвест 2000” с авторски колектив Т. Борисова, Е. Котова, К. Никова и Н. Димитрова;
- Чрез наблюдение на рецитация с описване на резултатите в протокол.

В настоящото изложение се представят и сравняват резултатите, получени при диагностициране уменията на четвъртокласниците в общуването им с поетически текст през констатиращия и контролния етап на експеримента при двете групи изследвани лица.

За да проверим издигнатата от нас хипотеза, че между двете извадки не се наблюдават статистически значими различия в степента на овладените умения за работа с поетически текст преди използването на мултимедия в обучението, използваме параметричния t критерий на Стюдънт за независими извадки (сравнява средните стойности на теста от констатиращия и контролния етап на експеримента за двете групи (ЕГ и КГ)).

Хипотези:

H_0 (нулева или работна хипотеза) – Няма статистически значима разлика в сравняваните средни показатели. Въпреки че в извадките може да се наблюдава известна разлика, тя е случайна и не може да бъде обобщена за генералната съвкупност.

H_1 (алтернативна хипотеза) – Констатираната разлика в сравняваните средни показатели в извадката е статистически достоверна и може да бъде обобщена за генералната съвкупност.

Резултатите от проверката на хипотези за сравняване на средните стойности на тест (входно ниво) на ЕГ и КГ са представени в табл. 1.

Таблица 1. Сравняване на средните стойности – тест (входно ниво)

Група	Брой	X	SD	T	P
Експериментална	26	19,77	4,48	0,210	0,834
Контролна	26	20,00	3,44		

Когато степента на значимост е по-голяма от 0,05 (в случая $p = 0,834$), се потвърждава нулевата хипотеза, която гласи, че няма значима разлика между средните стойности на общата оценка. От табл. 1 е видна получената статистически значима разлика между средните точкови оценки за входно ниво при двете групи изследвани лица (ЕГ и КГ), т.е. уменията на двете групи (експерименталната и контролната) при входното ниво не се различават статистически, което потвърждава нашата хипотеза.

Резултатите от проверката на хипотези за сравняване на средните стойности на тест (изходно ниво) на ЕГ и КГ са представени в табл. 2.

Таблица 2. Сравняване на средните стойности – тест (изходно ниво)

Група	Брой	X	SD	T	P
Експериментална	26	29,23	1,79	7,516	0,000
Контролна	26	23,77	3,24		

При оценяване на изходното ниво уменията на учениците в двете групи се различават статистически със значимост $p = 0,000$. Когато степента на значимост е по-малка от 0,05 (в случая $p < 0,05$), се отхвърля нулевата хипотеза и се приема алтернативната, която твърди, че констатираната разлика в сравняваните средни показатели в извадката е статистически достоверна.

За проверка на хипотезата се приложи и непараметричният U тест на Ман-Уитни. Той е предназначен за оценка или сравняване на две извадки по степен на различие на какъв да е признак, който е количествено измерен. Това позволява да се търси различие в малки извадки, като условието е $60 \geq n \geq 3$. U тестът на Ман-Уитни не предявява изисквания към формата на разпределение на изследваната величина и използва медианата вместо средната като цел и средство за извършване на сравнението. Обработката на резултатите от извадките не се извършва директно върху натуралните стойности на величината, а върху техните поредни номера – рангове.

Хипотези:

H₀ – Нивото на признака в КГ не е по-ниско от нивото на признака в ЕГ.

H₁ – Нивото на признака в КГ е по-ниско от нивото на признака в ЕГ.

Ограничения за критерия:

1. $n_1, n_2 \geq 3$ или ако $n_1 = 2$, то $n_2 \geq 5$.
2. $n_1, n_2 \leq 60$, заради таблиците, които съществуват.

Хипотезата H_0 се отхвърля, ако $U_{\text{емп.}} < U_{\text{кр.}}$.

Различието между двете извадки може да се счита за *значително* (при ниво на статистическа значимост $p < 0,05$), ако $U_{\text{емп.}} \leq U_{0,05}$, и *много по-достовърно* (при ниво на статистическа значимост $p < 0,01$), ако $U_{\text{емп.}} \leq U_{0,01}$. В табл. 3 са представени резултатите от двете групи – ЕГ и КГ, входно ниво, получени от прилагания U тест на Ман-Уитни.

Таблица 3. Резултати от входно ниво по Ман-Уитни

Група	Брой	Ранг	Сума на ранговете	Z	U критерий	P
Експериментална	26	26,02	676,50	-.230	325,500	0,818
Контролна	26	26,98	701,50			

При използване на непараметричния тест на Ман-Уитни става ясно, че на входно ниво статистическите различия между КГ и ЕГ са незначителни ($Z = -.230$; $p = 0,818$), т.е. постиженията на двете групи изследвани лица са сходни.

U тестът на Ман-Уитни на изходно ниво показва съществено различие между двете групи ($Z = -5,438$; $p = 0,000$), т.е. постиженията на двете групи изследвани лица се различават (средна ранг $MR = 37,87$ (ЕГ) и средна ранг $MR = 15,13$ (КГ)). Резултатите са представени в табл. 4.

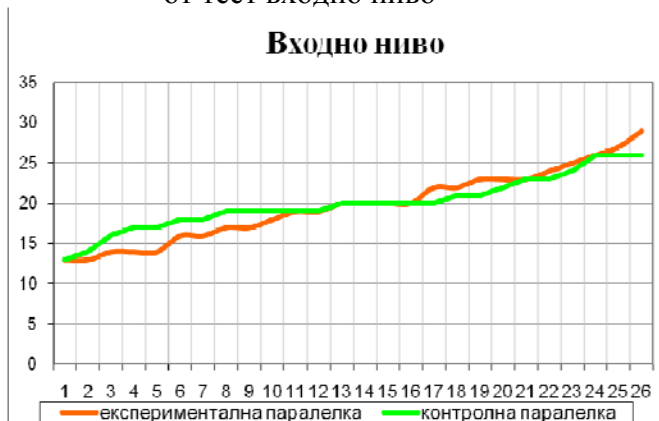
Таблица 4. Резултати от изходно ниво по Ман-Уитни

Група	Брой	Ранг	Сума на ранговете	Z	U критерий	P
Експериментална	26	37,87	984,50	-5,438	42,500	0,000
Контролна	26	15,13	393,50			

T тестът и непараметричният тест на Ман-Уитни водят до едни и същи резултати, т.е. двете групи изследвани лица стартират (на входно ниво) с незначими разлики и завършват (на изходно ниво) с оценки, които се различават статистически в полза на ЕГ.

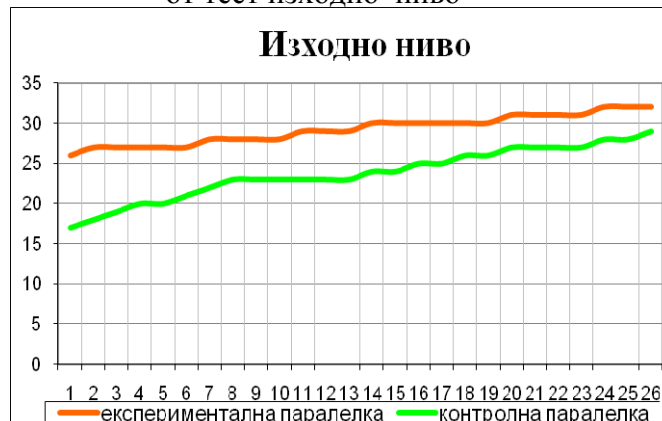
На фиг. 1 и фиг. 2 графично са представени постиженията на учениците по общия брой точки от тест входно ниво.

Графика по общия брой точки
от тест входно ниво

Фигура 1

Графика по общия брой
от тест изходно ниво

Фигура 2

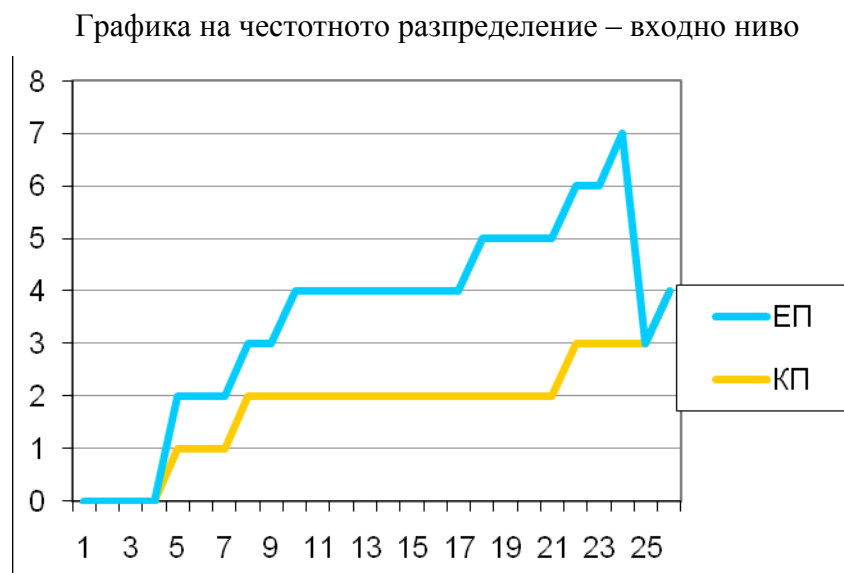
През констатиращия етап се диагностицираха уменията на четвъртокласниците да речитират поетически текст. Той се осъществи в началото на учебната 2009/2010 година, м. октомври. За целта бе избрано стихотворението „Първият учебен ден” (Елисавета Багряна) заради актуалното му звучене в началото на учебната година и близката до децата тематика. На рецитацията на всеки от четвъртокласниците, участващи в експеримента, бе направен запис в програмата Windows Media Player. Получените резултати се нанасят в протокол от наблюдението по време на изследването и след повторно прослушване на всяка отделна рецитация, когато е приключило изследването. Максималният брой точки е 5, като за всеки от посочените показатели се дава по 1 точка. В проведеното изследване е направена дескриптивна статистика – описание на ЕГ и КГ по следните величини: минимална и максимална оценка, средна оценка, стандартно отклонение, персентилно разпределение. Получените резултати от рецитацията на поетически текст на входно ниво са представени в табл. 5.

Таблица 5. Резултати от рецитация на поетически текст – входно ниво

№	Показател		X_{\min}	X_{\max}	M_o	\bar{X}	SD	Me
	Рецитация							
1	Експериментална		0	3	2	1,7	1,0	2
2	Контролна		0	4	2	1,8	1,2	2

От приведените данни могат да се сравнят мерките на централната тенденция на ЕГ и КГ и да се направи изводът, че постиженията на учениците от ЕГ ($X = 1,7$; $SD = 1$; $Me = 2$; $M_o = 2$) не се различават съществено от постиженията на учениците от КГ ($X = 1,8$; $SD = 1,2$; $Me = 2$; $M_o = 2$). Като се има предвид, че стандартното отклонение (SD) е

показател за разсейването и описва големината на отклонение на стойностите на променливата от средната аритметична величина, то може да се каже, че 68% от получените стойности се намират в интервала $\bar{X} \pm 1.S$ стандартно отклонение от средната стойност за ЕП и 74% – за КП. На фиг. 3 е представена графиката на честотното разпределение на резултатите от входно ниво при рецитиране на поетически текст.

Фигура 3

При анализиране на получените резултати от рецитацията на входно ниво прави впечатление ниският процент ученици, които спазват темпоритъма при рецитиране. Това са 8% от учениците от ЕП и 12% от КП. Останалите показатели имат по-добро развитие, но, разбира се, недостатъчно. Паузата при рецитиране съблюдават 19% и 25%, съответно от ЕП и КП. Ниските постижения при темпото и паузата рефлектират върху точността на възпроизвеждане на поетическия текст, която също е представена с ниски стойности от учениците в изследваните групи. Вярно възпроизвеждат поетическия текст и правилно произнасят думите едва 23% от учениците от ЕП и 29% от КП. Посочените данни говорят за едно механично, повърхностно рецитиране, чиято цел в случая се явява казването на текста, а не изразяването на онова, което съдържа той. По-добри постижения показват измерените показатели мелодика и ударение. В процентно отношение за учениците от ЕП това са съответно 69% и 54%, а процентът за КП е съответно 70 и 42.

Рецитацията на стихотворен текст е съпроводена със значителни трудности при учениците в тази възраст. Наблюдава се лесното наизустяване на стихотворението заради наличието на рими, мелодичност и благозвучност. Учениците напевно го възпроизвеждат като текст, заменят думи при „казването”, често, без да усетят това, „рецитират” на „един дъх”, за да покажат, че са научили стихотворението. Затова важен акцент в работата ми е

да усъвършенства уменията им за изразително четене. А това означава не само пълноценно възприемане и осмисляне на поетическия текст, разбиране на емоционалното състояние на лирическия герой, отношението му към събития, факти, явления, природни картини, но и изразяване на отношение към поетическия текст и лирическия герой. Тогава ще се постигне и вярната интонация, т.е. характерните за текста темп, мелодика, ударение, пауза. Тази важна задача осъществявам във всички уроци за възприемане на стихотворение.

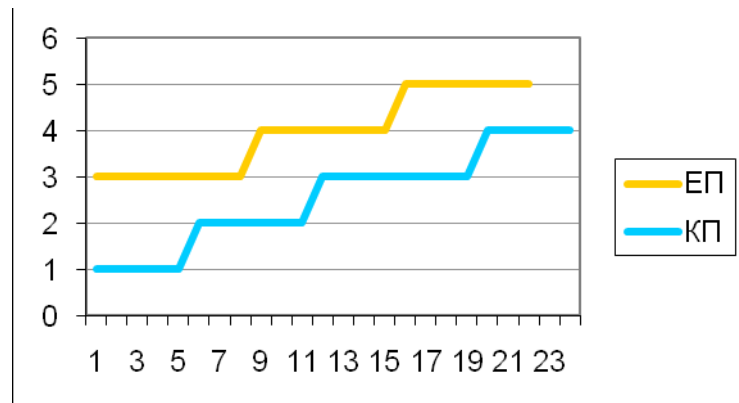
Рецитацията на стихотворен текст е синтез на разбирането, възприемането на съдържанието на текста и отношението на рецитацията към идейно-емоционалното съдържание на творбата. Мултимедията като информационен продукт и дидактическо средство създава една нетрадиционна среда на обучение. В съчетание с традиционния начин на обучение, тя повишава интереса на учениците, познавателната им активност и допринася за трайно усвояване на знанията. Затова и в заключителния етап на експерименталната работа получените резултати не са изненадващи. Те са обобщени и представени в табл. 6.

Таблица 6. Резултати от рецитация на поетически текст – изходно ниво

№	Показател	X_{\min}	X_{\max}	Mo	\bar{X}	SD	Me
1	Рецитация Експериментална	3	5	3	3,9	0,8	4
2	Контролна	1	4	3	2,6	1,1	3

От табл. 6 се вижда значителното завишение в средната стойност на ЕГ ($X = 3,9$) и стандартното отклонение ($SD = 0,8$) под 1, което говори за съсредоточаване на стойностите около средната. При КГ средната стойност се покачва едва с 0,8, а стандартното отклонение ($SD = 1,1$) остава почти същото. Разлика има и в минималната и максималната стойност, което показва по-големия диапазон в получените резултати за КГ. Графиката на честотното разпределение е представена на фиг. 4.

Графика на честотно разпределение – изходно ниво

Фигура 4

Контролният етап на проведеното изследване диагностицира завишаване на резултатите при рецитацията на поетически текст и в двете групи изследвани лица, като значително по-високи са тези в ЕГ. Темпът и паузата се интонират успешно, съответно от 38% и 77% от изследваните ученици в ЕГ. Процентът на учениците от КГ, покрили тези показатели, е по-нисък (темп – 13%, и пауза – 46%). Правилното поставяне на логическото ударение говори за едно по-задълбочено читателско възприемане и това показват на изходно ниво 95% и 67% от учениците, съответно от ЕГ и КГ. Процентното разпределение при точността на възпроизвеждане на поетическия текст е 91% за ЕГ и 58% за КГ.

Съвкупността от постиженията по отделните показатели дава основание да се твърди, че след прилагане на иновационния модел на обучение учениците от ЕГ демонстрират по-добри умения за рецитация на поетически текст от учениците в КГ. Отлични резултати, т.е. постигане на максимален брой точки на изходно ниво при рецитиране на поетически текст имат 32% от четвъртокласниците в ЕГ. Максимален брой точки не постига нито един ученик от КГ. Получените точки на изходно ниво са 87 за ЕГ и 61 за КГ. Това са 79% от максималния брой точки за ЕГ и 51% за КГ.

В заключение, от представените в тази публикация етапи на иновационното обучение и съответните резултати на всеки етап могат да бъдат направени следните изводи:

1. Проведеният педагогически експеримент потвърди хипотезата, че ако в процеса на възприемане на поетически текст от учениците в 4. клас се използват мултимедийните технологии, очакваме да се усъвършенстват техните умения за работа с такъв вид художествен текст.
2. Урокът за възприемане и осмисляне на стихотворен текст с използване на мултимедийните технологии значително повишава мотивацията и активността на

учениците при работата им с такъв вид текст, променя установени традиционни нагласи и създава траен интерес към поетическия текст, което като цяло допринася за ефективността на обучението по литература.

3. Използването на мултимедийните технологии трябва да намери своята „мяра“, без да пренебрегва и омаловажава традиционните средства. Само целенасоченото, добре планирано и организирано мултимедийно обучение може да изпълни задачите пред съвременния урок по литература.

4. Съвременният урок по четене за възприемане на стихотворение е необходимо да промени традиционните нагласи и стереотипи, чрез които този по-различен вид текст трудно стига до „ума“ и „сърцето“, да разнообрази дидактическия инструментариум и да създаде атмосфера на творчество и себеизява.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Бижков, Г. и колектив.* Методология и методи на педагогическите изследвания. С., УИ, „Св. Климент Охридски“, 2002.
2. *Тодоров, Ю.* За понятието мултимедийна грамотност. – В: Доклади на Петата есенна научна конференция на ФНПП. С., 2007.
3. Учебна програма по български език и литература за 4. клас.